

Kancewicz, Jan

„Raboczeje dwiżenije w Rossiji w period reakcji 1907-1910”, Irina Michajłowna Puszkariewa, Moskwa 1989 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 797-798

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

informacje. Tak np. na s. 152 u góry czytamy, iż Franz Karmasin nic nie robił bez instrukcji z Berlina, lecz u dołu tej samej strony autor opisuje jego działania nie mające berlińskiej aprobaty. Spotykamy nawet — choć rzadko — dość dowolną interpretację dokumentów (np. s. 157 — streszczenie postulatów Karmasina nie upoważnia do wniosku opatrzonego słowem „oczywiście”). Wskazać wreszcie należy niezbyt ścisłą relację o kryzysie majowym 1938 r. w stosunkach Niemiec z Czechosłowacją (s. 123—124), której nie potwierdzają dokumenty ani też studia dotyczące specjalnie tej kwestii.

Zastrzeżenia budzi także sposób wyrażania myśli, nazbyt ulegający rozmaitym schematom publicystycznym. Jako przykład niech wystarczy nieszczęsny zwrot *beckovské Polsko* (s. 119).

W sumie książka jest z pewnością interesująca i użyteczna, lecz odnoszę wrażenie, iż autor przygotowywał ją nazbyt pośpiesznie i nie zadbał o ostateczne wykończenie wielu fragmentów.

J.T.

Irina Michajłowna Puszkariewa, *Raboczeje dwiżenije w Rossiji w period reakcji 1907—1910*, Akademija Nauk. Institut Istorii SSSR, „Nauka”, Moskwa 1989, s. 272.

Autorka jest doświadczonym autorem średniego pokolenia historyków rosyjskiego masowego ruchu robotniczego w okresie 1905—1917 r. Bwią też kierownikiem zespołu badaczy, którzy opracowali w Instytucie Historii ZSRR wydawnictwo „Chronika raboczego dwiżenija w Rossiji s 3 ijunia 1907 g. po 31 dekabria 1910 g.”, opublikowane w 1981—1982 r. Omawiana monografia Puszkariewej opiera się w znacznej mierze na owej kronice, a zatem na wykorzystanych przez jej autorów źródłach archiwalnych i drukowanych. Zakres ich, według Puszkariewej, jest nader obszerny, choć są to materiały wyłącznie rosyjskie, znajdujące się na terytorium ówczesnego ZSRR.

Autorka od razu określa swój temat skromniej, niż zapowiada tytuł monografii. Stanowi go zasadniczo ruch strajkowy proletariatu, a także kontynuacja nie tylko wystąpień z lat pierwszej rewolucji (1905 r.), lecz jej problemów ideowo-politycznych (s. 9). Naszym zdaniem ten ostatni wątek pozostał na marginesie rozprawy. Wprawdzie kronika obejmuje również demonstracje, wiece, zebrania, majówki itd., pozostają one jednak poza sferą opisów i analiz Puszkariewej.

Ruch strajkowy został opracowany statystycznie — ujęto go zarówno globalnie, jak i analitycznie. Okazuje się, że — tak opracowany — miał on niemal dwukrotnie większe rozmiary, niż wykazywała to Inspekcja Fabryczna.

Autorka prezentuje ujęcie problemowo-chronologiczne. Tytuły rozdziałów i poszczególnych paragrafów mówią same za siebie: „Położenie klasy robotniczej w okresie reakcji”; „W walce o rewolucyjną drogę ruchu robotniczego” (jest on — jak widać nawet z nagłówków poszczególnych paragrafów — ujęty jeszcze dość tradycyjnie, w duchu sprzed pierestrojki: 1. Bolszewicy — konsekwentni obrońcy tradycji rewolucyjnych; 2. Formy i metody politycznego wychowania robotników; 3. Masowe organizacje robotnicze w l. 1907—1910).

Punkt ciężkości pracy przypada na trzy rozdziały następne: trzeci: „Kontynuacja ruchu masowego” — omawia ruch robotniczy latem 1907 r. po rozwiązaniu II Dumi Państwowej, a następnie walki klasowe proletariatu na jesieni 1907 do wiosny 1908 r.; czwarty: „Od spadku ruchu robotniczego do jego ożywienia” to lata 1908—1910; piąty: „Dynamika i wyniki walk strajkowych w okresie reakcji”. Ten ostatni rozdział — bilansujący analizy autorki — ujęty jest przede wszystkim w liczbach (liczne tabele i bardzo wyraziste wykresy).

Do najważniejszych wniosków Puszkariowej należy — obok stwierdzenia dwukrotnie większych rozmiarów ruchu strajkowego w całym okresie — ustalenie, że spadek fali tego ruchu był w latach 1907—1908, w szczególności w pierwszej połowie tego ostatniego, stopniowy, bardziej „płynny”, niż to sądzono dotąd. Według bilansu całego dwuipółlecia wśród regionów największą liczbą strajkujących wykazał się Centralny Okręg Przemysłowy (COP—Moskwa—Włodzimierz). Ale w stosunku do liczby robotników na pierwszym miejscu znalazło się Zakaukazie (dzięki Baku). Na drugim miejscu równorzędnie z COP — co ważne — Królestwo Polskie. Negatywne było — zdaniem autorki — „rozluźnienie więzi” między strajkami ekonomicznymi a politycznymi. Jednakże strajki grupowe, tj. grup zakładów, objęły prawie połowę strajkujących. Z drugiej strony wybuchy strajków następowały w różnym czasie.

Wśród robotników różnych gałęzi przemysłu na czoło wysunęli się naftowcy Baku, a następnie metalowcy, włókniarze i wreszcie drukarze.

Puszkariewa odnotowuje też (pokrótce) istnienie nadal organizacji legalnych, mimo kolosalnego zmniejszenia (represji!) ich liczby i liczby członków (związki zawodowe, spółdzielczość, organizacje kulturalno-oświatowe). Zmianę sytuacji w ZSRR w 1989 r. sygnalizuje fakt, że autorka uznała już za możliwe wymienienie (w pozytywnym kontekście) nie tylko Plechanowa, ale nawet Zinowiewa i Kamieniewa.

W rozdz. II i w „Zakończeniu” oddano daninę starym tradycjom pochwał bolszewików, a specjalnie — Lenina. Twierdzi się, że nawet w tych latach klasa robotnicza (można zrozumieć, że cała lub jej większość) nie odchodziła od akcji na rzecz rozwiązywania zagadnień społecznych i od aktywnej obrony przechodziła do *razwiewki bojem* (?) — s. 269.

W książce znajduje się wiele informacji o ruchu robotniczym w Królestwie Polskim. To bardzo pozytywne, choć naturalne (skoro Królestwo figuruje na drugim miejscu w imperium). Inna sprawa, że informacje te oparto tylko na źródłach rosyjskich, a niektóre liczby wydają się dziwne, wzajemnie sprzeczne (zawyżone!). *Polonica* warsztatowo też nie są bez zarzutu. Wykład jest rzeczowy — poza paroma starymi figurami stylistycznymi o „ogromnej roli” Lenina jako „wodza” lub o „intrygach” Trockiego.

W sumie jednak omawiana praca stanowi krok naprzód (chyba spory) w badaniach nad rosyjskim masowym ruchem robotniczym (w szczególności strajkowym) lat 1907—1910.

J. Kar.

The Coming of the First World War. Edited by R. J. W. Evans and Hartmut Pogge von Strandmann, Clarendon Press, Oxford 1988, s. X, 189.

W podjętej trzydzieści lat temu przez Fritza Fischera („Griff nach der Weltmacht”, 1961) dyskusji historyków nad genezą pierwszej wojny światowej, omawiany zbiór artykułów jest pozycją wartą odnotowania. Siedem rozdziałów, traktujących tak o ogólnej sytuacji w Europie, jak i szczegółowo o każdej ze stron konfliktu — stanowi pokłosie badań rozpoczętych przez grupę oxfordzkich historyków w 1984 r., w siedemdziesiątą rocznicę wybuchu I wojny światowej.

Wprowadzający rozdział pierwszy: „Europa w przededniu wojny” jest autorstwa Michaela Howarda, profesora historii najnowszej w Oriel College, Oxford. Przedstawia na tle ogólnej sytuacji w Europie początku XX wieku siły i środki stron, główne ogniska sporu. Autor zauważa nie tylko zjawiska globalne, zwraca uwagę także na stosunek przeciętnego człowieka do zbliżającego się kon-